

Kanyurszky Gyuri bácsi, a huncut nagyságos úr, a pesti egyetemen a szír, kald és egyéb keleti nyelvek rendes tanára, nem nagyon szeretett engem. Bizonyos könnyű gúnnyal „tragikus ifjú”-nak nevezett, és így is mutatott be például Krúdy Gyulának:

— Ime, Gyuszus, egy tragikus ifjú — mondotta —, aki Schopenhauerbe és Shakespeare-be szerelmes, ahelyett hogy egy nekem való kislányt választana magának. — Szemeik egymásba villantak, majd úgy elkezdtek ezen az ostobaságon nevetni együtt, mintha ugyanegy pillanatban megbolondultak volna mind a ketten.

Nemigen értettem a dolgot. Még csak tizenöt éves voltam, és Kanyurszky bácsi ötven, az ifjú Krúdy Gyula pedig (már neves író) akkor mindössze huszonöt — nem értettem tehát a következőt: én még fiatal vagyok, nem tudhatom tehát, hogy mire gondol Gyuri bácsi, ez eddig rendben van. Csakhogy Gyuri bácsi épp kétszer annyi idős, mint Krúdy, hogy érthetnek tehát ezek ennyire egyet az én ügyemben? * főként -- honnan ez a nagy vigasság? Így szóltam tehát egész nekikeseredve:

— Hiába ajánlgatja, én nem szeretem a szerelmet, Gyuri bácsi, és főként nem a szerelmi nyivákolást. Nem szeretem azt, ha egy férfiember odáig van a szerelemtől, ha könnyei folydogálnak, és oly puha lesz tőle, mint a dunnatészta. Tetszik ismerni a dunnatészta. — Iszonyodnék továbbá attól is — folytattam —, ha esténként a babámat szorongatnám homályos kapualjakban vagy közterek padján, mint a bakák. Hát én is ilyen vagyok? — kérdezném magamtól. Szóval ez szörnyű volna — a férfiaknak más dolguk van itt — fejeztem be zordonul.

Az öregúr éppen egy pohárka bort ivott, amely bor szavaim hallatára elkezdett bugyborékolni a torkában. A hu-

szonöt éves Krúdy Gyula pedig kezével szemérmesen elfödte arcát, mintha csupa disznóságokat hallana tőlem. Ez megint furcsa volt. Úgy látszott tehát, hogy ezek mindig jó egyetértésben vannak ellenem. Végül is a fiatal Gyula bácsi így szólt hozzám:

— Beszélj csak tovább, te tragikus ifjú. Ne hagyj magad. Nagyon élvezlek — tette hozzá. Kanyurszky bácsi pedig közbekiáltott:

— Mondtam ugye, hogy ez jó attrakció lesz neked. Beszéljen csak tovább, tragikus ifjú — biztatott ő is.

Ez a viselkedésük most már részben dühített, részben megvallom, egy pillanat alatt megtört engem. — Hátha én egy nagy marha vagyok csakugyan? — villant az eszembe. Így feleltem tehát e két gonosznak, most már némiképp aláztosabban:

— Hát jó, Gyuri bácsi, a kislányok. Megengedem, hogy ez is valami. És úgy képzelem, Gyuri bácsi, hogy nekem majd nem sokat kell térdepelnem. Különbem sem akarok Romeó lenni. Ha majd megszeretek valakit, akkor majd a tudásom és szellemem fog térdepelni helyettem.

— Ki kell tömetni, nem igaz? — kérdezte ekkor a kegyetlen Gyuri bácsi egész tárgyilagosan. Majd hozzátette: — Hogy fog ez majd csodálkozni a borbélylegények sikerein! Csak jó volna azt is megtapasztalni — mi? — kérdezi megint csak Krúdytól. Csakhogy Krúdy Gyula ekkor már szelíd szomorúsággal nézett rám, és így szólt:

— Látod, látod, mi nevtünk a te hősiességeden, kölök. Pedig, ha nem is egészen, de lényegében mégiscsak olyan vagy, mint a trubadúrok, s azokat én mindig is szerettem. De hol élsz? — kérdezi tőlem. — Pesten?

— Igen, Pesten.

— Úgy-úgy, Pesten. Akkor tudod, mi lesz ennek a vége?

— Mi lesz a vége? — kérdeztem én.

— Majd meglátod — felelte Krúdy Gyula, de, mondom, most már szelíden és majdnem szomorún.

De hadd mondok előbb Kanyurszky Gyuri bácsiról még többet, ő mostanában sokat jár az eszemben. Az utóbbi tiztizenöt évben ugyanis gyakran próbálgatom: hátha megtanulhatnám legalább életem végén azt a könnyedségét, amellyel ő e világok zűrzavarát és az emberek gonoszságát nevetni tudta. Úgy látszott, hogy ő e nagyvilágon semmit se vesz komolyan, én pedig mindent, mindig. Gyuri bácsi még saját nagy tudományán is tudott mulatni néha, s ha én csodálni próbáltam, rendesen így szólt:

— Ne teketóriázzon annyit a tudományommal. Nem ér az se semmit. Ismeri a Prédikátort? — S én valóban ismerem a Prédikátort.

— Hát mi ér valamit, Gyuri bácsi? — kérdeztem szomorún.

— Egy jó pohár bor, öcsém, meg az igazi, jó feketekávé, egy kis cigaretta hozzá meg a sakk. Tanuljon meg sakkozni — tanácsolta nekem.

S persze ő néha hónapokon át sakkozott, ez így volt igaz, különösen nyáron. S kivel? Legjobb cimborájával, egy kedves, pesti néptanítóval, Héczey Istvánnal.

De télen is. Minden csütörtökön kora délután felállt a sakk mellől, felvette reverendáját, feljött Visegrádról Budapestre s itt is egyenesen a Baross kávéházba. Ott megint leült a sakk mellé, hajnalban felállt mellőle, és bement az egyetemre. Déli kettőig leadta óráit, és ment vissza Visegrádra, folytatni az abbahagyott játszmát.

Egyszóval, nem volt ő büszke nagy tudományára, szó sincs róla, és mégis néha hevertében így szólt hozzám:

— Vegye csak le onnan azt az egyik talmudi kötetet, meg akarom nézni, hogy Rasi mit szól... — (ehhez vagy ahhoz, már elfelejtettem, mihez). — S miután megnézte, odanyújtotta felém, hogy olvassam el én is.

De hogy is tudtam volna én ezt a rejtélyes ákombákomot olvasni? — Nem tudom én ezt olvasni, édes Gyuri bácsi — könyörögtem megint csak szomorún.

— No látja — felelte nékem, és a szeme büszkén, önelégülten csillogott. — Ugye, hogy nem tudja? — igyekezett újra meggyőződni tudatlanságomról. — De én aztán igen! — mondta most már egész gyerekesen, büszkén. — Milyen gyerekes ez a Gyuri bácsi — gondoltam én.

Fiatal korának legendája pedig ez volt:

A papneveldeben fogadást kötött osztálytársaival, hogy egy hét alatt megtanulja a görög szótárt, és ha nem csinál több hibát, mint hármat, akkor társai öt liter bort fizetnek néki. — És megnyerte a fogadást. De hamarosan meghalotta ezt a dolgot a szent püspök is.

— Tíz liter bort kapsz — mondta neki —, ha megtanulod az arab szótárt is. Itt öt hiba van engedélyezve és két hónap a tanulásra. — Kanyurszky György ezt is megnyerte. S ekkor így szólt hozzá ugyanez a szent püspök:

— Bejuttatlak a Pázmáneumba, öcsém, csak azt fogadd meg szent fogadással, hogy sosem iszol meg egyszerre egy liter bornál többet. Fogadd meg a szent kereszt előtt, és csókj meg ezt a gyűrűt. — Kanyurszky György pedig tényleg megcsókolta a gyűrűt, s hogy végül is megtartotta-e ezt a fogadalmát, azt már nem tudom. Ez kétes. Tény az, hogy huszonekét éves korában a bibliai és rokon-nyelvek tanára lett a pesti egyetemen.

*

S ennek a rendkívüli Gyuri bácsinak egész törzskara volt, háza nyáron mindig tele vendégekkel, s ezek között nyilván nemegy volt olyan, aki csak azért zarándokolt ide, hogy nála tanuljon egy életre szóló bölcsességet. Nála ismerkedtem én meg legifjabb Ábrányi Kornéllal, Konek valamint Bláthy Ottó professzorokkal és még sok más, akkor neves emberrel, köztük, mondom, Krúdyval is. S nekem az a gyanúm, az most az érzésem, hogy Krúdy egész élet-szemléletének ez volt a bölcsője. Onnan gondolom, mert ezek az előttem nagy tekintélyű urak néha bizony szomo-

rúan, letörtén jöttek ide, és csillogó szemmel távoztak. Így Krúdy Gyula is, nemegyszer — ezt megfigyeltem.

Ha semmibe veszed az életet, akkor elbírod a pimaszságait is — tanította őket Gyuri bácsi. — Neked kell megtanulnod, hogy milyen az élet, vagyis ne azt várd, hogy az élet tanulja meg, te milyen vagy, és alkalmazkodjon ostoba követelményeidhez. — És tényleg: úgy igaz, ahogy mondom, sohase láttam őt se elkeseredve, se felháborodva. Magam pedig mindig elkeseredett voltam és mindig háborodott, hogy is szerethetett volna hát engemet, ha tanítása emnyire nem fogott rajtam, s az csak negyven év múlva, vagyis tíz-tizenkét év előtt, az üldöztetés idején kezdett latni és kivirágozni bennem.

De Krúdyra nyilván gyorsan és nagyon hatott, s ez itteni mondanivalóim lényege. Huszonkét éves voltam, mikor újra találkoztam vele — akkor eszméltem én csak, hogy ki ez a Krúdy Gyula! Hogy voltaképp bizony démoni lény ez, aki nemcsak hogy méltó volt Gyuri bácsi tanításaira, de túl is tett mesterén. — Ez így történt:

Égy nap fel akarok menni a New York karzatára, mikor egy szerfelett magas ember emelkedik fel a lépcső melletti asztaltól, egy elegáns úr, aki ferdén tartotta nyakát, és kitérte felém mind a két kezét, majd így szólított meg:

Te vagy F. M.? akkor ülj le itt.

Nem részletezem ezt a beszélgetést, csak annyit jegyzek meg róla, hogy ő volt az egyetlen idősebb író, aki hajlandó volt tudomásul venni, hogy én is író lettem. Szerfölött megdicsérte egyik munkámat, amelyet magam én nem is nagyon szerettem — ma sem szeretem. De mindegy. Hogy figyelmére méltatott, ez a tény ma is melegen él a szívemben. Egy ideig beszélgettünk, én alázatosan dicsértem őt, ő engem férfias nyugalommal, így aztán összemelegedtünk. S mikor már itt tartottunk, így szóltam hozzá:

— Gyula bácsi, emlékszel-e a tragikus ifjúra?

S csodák csodája, emlékezett rá. — Csak nem te vagy

az? — kérdezi tőlem. S itt aztán olyan beszélgetés kezdődött, amely, ha jól meggondolom, egész életemre kihatott, s épp erről akarok szólni most.

— Persze, nem vagyok már olyan, mint kölyökkoromban, Gyula bácsi — mondtam néki —, de azért, őszintén szólva, ma is jobb szeretem a tisztességes embereket, mint a csirkefogókat! Ennyi még megmaradt bennem a régiből.

— Én pedig csak a csirkefogókat szeretem — csapott le rám ekkor Krúdy Gyula —, mert azokban legalább élet van. A tisztességeseket talán tisztetem is néha, csak éppen unom őket. — S mondhatom, ez a kijelentése máris úgy csattant rajtam, mint a nyakleves.

Rögtön eltűnődtem tehát e szavain. — Talán igazad is van — feleltem neki tévetegen. — Az biztos, hogy én még mindig túl kemény vagyok. A piszkot például ugyancsak nem szeretem. — Felejthetetlen nékem ez a pillanat. Mert Krúdy arca felragyogott, szemei szikráztak, és szóról szóra ugyanazt felelte nékem, amit jó néhány év múltán Capriban a kiváló norvég író, Andreas Haukland ugyane szavaimra:

— Mi az a piszok? — kérdezte diadalmasan, lángolón, ugyanúgy, mint Haukland. — Nem mondanád meg, hogy mi a piszok?

S én megint csak eltűnődtem ezen is. Mert, mondhatom, szinte megrázott ez a szó. — Micsoda nagy kaland az én egész életem — gondoltam magamban. — Íme, több kalandban van részem, mintha bejárnám a széles Óceániát. Mert nem új meg új világok nyílnak meg előttem — és hol? Itt helyben, a pesti körutakon.

— Szóval a piszok nem piszok — néztem a szemébe.

— A piszok nem piszok — felelte Krúdy Gyula. — Csak épp hogy gyöngé lelkeknek nem való. Csak azoknak való, akik kibírják, hogy milyen az élet, és farkasszemet tudnak nézni vele. Az igazság nevetséges őreit pedig megvetem — tette még hozzá.

Így vándoroltam én az űrben táskámmal, csillagról csillagra szállván, és csodálva őket különös, el nem képzelhető tüzeikért s világaikért.

Ezek valóban titkos tanok voltak és nem mindenkinek valók, ezt persze rögtön beláttam. De azért . . . ám ezt nem folytatom itt. Nincs rá időm. Csak annyit erről, hogy ezt a világszemléletet én sose tudtam magamévá tenni. Úgy látszik, az igazság nevetséges öre maradok én már, amíg még élek, és most nevéssen rajtam kedve szerint, aki akar. Vállalom.

Tanai titkosak voltak, s ő maga is csupa titokkal terhes. Elméletem róla ez:

Vannak emberek, akik eredendően lusták, fáradt idegzetűek, s koncentrációra alig képesek. S némelyek ezek közül mégis nagy koncentrációkra kényszerítik magukat, így nagy fürgeségre és szorgalomra is. Ezek azok, akiket fokozott embereknek neveztem el egy lélektani tanulmányomban. Ezek azok, akiket zakatolóknak neveztem el, mert a koncentráció náluk bizony nagy üggyel-bajjal, zajjal jár. Ezek, ha teszem fel hurcolkodnak, ez annyi náluk, mint másnál a földrengés. — Ezzel szemben vannak olyan lények, akiknél bámulatos könnyen áll a koncentráció, füttyülnek és dalolnak, észre se veszed, hogy csinálnak valamit, s közben nagyszerűen dolgoznak.

Ilyet életemben talán csak kettőt ismertem, illetve hármat, mert Krúdy Gyula is alighanem ilyen volt. Rendesen álmosnak látszott, vagyis mintha félig aludna, s mindeközben rendkívül éber volt. Erőlködés pedig sohase látszott rajta. S mikor dolgozott, akkor is ilyen volt, láttam elég-szer. Néki sose kellett nagyon fáradnia, hogy szervezetének minden képessége kilépjen eléje a papírra: ismétlem, akkor is lustának és álmosnak tetszett — mások is váltig csodálkoztak ezen, nemcsak én.

S hogy mindez valószínűleg úgy igaz, ahogy állítom, erre két példát hozok, az egyik nyilván közismert dolog, de mégis elmondom. Magamról mindig azt gondoltam akkor, hogy ötvenezer elégtételre volna szükségem, és egy sem adatik nékem. Krúdyról pedig az volt a véleményem éppen ezzel az esetével kapcsolatosan, hogy szerencsés ember, mert néki legalább ez az egy nagy elégtétele megadott. Ez így volt:

Egy nyári éjszakán kijövet az Erdélyi Borozóból, Krúdy illetlen dolgát végezte az utcán. Egy kicsit kapatos is volt. Arra jött egy nyilván szintén kapatos huszárkapitány társaságával, és így kiáltott rá:

— Nézd csak ezt a бүдös zsidót, hogy mit csinál itt.

Krúdy azonmód, vagyis úgy, ahogy volt, odafordult, és máris jókora pofont kent le a kapitánynak. Mármost aktív huszárkapitányokat megpofozni? Ez akkor magával a halállal volt egyértelmű, minthogy a régi rend szerint a tiszteknek joguk volt ilyenkor a civilt összekaszabolniok. Csakhogy ez a lusta, álmotag, kapatos ember megint csak éppolyan titkosan fürgének bizonyult, amilyennek én őt mindig gyanítottam. A pofon utáni pillanatban már ki is rántotta a kapitány saját kardját hüvelyéből, s mikor az revolvere után nyúlt, végigvágott rajta. A kapitányt elborította a vér, összeesett.

Csakhogy milyen párbaj következik ez után? Mai halandó azt el se tudja képzelni. Bandage nélkül, nehéz lovassági kardokkal (szúrás persze megengedve), s mind halálíg, vagy az alig remélhető végkimerülésig.

Mikor a kapitány felgyógyult, kiálltak. Pest egész művésznépe remegett Krúdy Gyuláért, persze magam is. — Gyulának vége van — jósolták róla fájdalommal. Csak én mondtam e dolgról annyit, hogy: nono! És hál' Istennek igazam lett. A ferdenyakú Krúdy Gyula ugyanis álmosan és hanyagul állt ott is, megint úgy, mintha félig aludna. Szemei a félálom bambaságával csillogtak. Ám annak a

pillanatnak tizedében, mikor a vezényszó elhangzott, megint úgy vágott végig a kapitányon, hogy azt ismét elborította a vér. Szinte kettéhasította. — A kapitányt, mondani se kell, rögtön nyugdíjazták, ő pedig mikor ugyanabban az évben önéletrajzot kértek tőle, csak ezt az egy sort írta önéletrajzául, irgalmat nem ismerő kajánsággal: A nyugalmazott kapitánynak gratulálok. Krúdy Gyula.

*

Még további bizonyítékokat kerestem aztán reá vonatkozó elméletemhez, s íme csakugyan sikerült még egyet találnom. Az első háború idején egy este Krúdyt és Karinthyt kártya közben találtam az Otthon Klubban. A korona értéke nem volt már a régi, mégis a játszma tétje horribilisen volt mondható, ezer koronába került egy-egy fordulója. Leültem melléjük, jobban mondva szegény Karinthy mellé, mert ő nagyon sápadt volt, de valósággal remegett is. Először láttam őt ilyennek, mert az még nem fordult elő, hogy a nyelve is akadozott volna. De most akadozott. Az volt az érzésem, hogy talántán eljövendő unokái nyomorára gondol máris a szegény, elveszett életére, s hogy bensejében vért könyvezik a sok elszórt ezrese miatt.

De táncotem a fő Krúdyra is — s íme, Krúdy megint csak aludt. Karinthy a figyelemtől már majd megszakadt, de Krúdyt megint csak olyasmi látszott, hogy voltaképp oda se figyel, annyira nem, hogy még a fogát is piszkálta lombján. És mégis minden játszmát irgalmatlanul megnyert. S a végén közönyösen gyúrte zsebre a sok ezrest s csak ennyit mondott Karinthynek szörnyű kegyetlenül:

— Sose búsulj, Frigyes, lesz az még rosszabbul is. —
Égyszóval: vakmerően merész ember lehetett. Úgy látszik, ebben csakugyan olyan volt, mint Haukland, vagyis: az irgalmatlan anyatermészet kemény princípiumait tette magáévá, s ha kellett, bizony önmaga ellen is. (Ezt is épp elég-

szer tapasztaltam nála.) S hogy ezen felül még milyen volt? Ezen felül még nagyszerű művész is volt. Akárhogy forgattani is magamban műveit az évtizedekben, az még sose volt, hogy Rabelais ne jutott volna eszembe. Mert ahogy e monstruózus francia könyveinek gigászi tönklegeből, úgy Krúdy műveinek mélyéről is valami kaján és istentelen röhej csapott ki mindig felém, de mint a tűz. Egyik könyvének ezt a címet adta: „Az élet álom” — s ez volt valószínűleg létének, lényének, életérzésének summája. Vagyis: hogy álom ez, álomi, tehát csupa csalékony, tűnékeny, megfoghatatlan habfészeség, ördög tudja, mi, viszont azonban ebben egy kis finom kacsapörkölt vagy egy szörccsölhető, finom kis húsleveske hosszú tésztával, amely kilóg az ember egyik szája szögletén, hogy e dolgok ebben az álomban mégiscsak némi figyelmet érdemelnek ugyebár. S minek szól a röhhögés? Mondani se kell, nem annyira a szaftos csonthúsnak, mint inkább azoknak a szamaraknak (amilyen lám, e leghívebb olvasója: magam is vagyok), akik oly végzetlenül ostobák, és ennek a nyúlfarknyi, jelentéktelen kis földi vendégségünknek még más értelmét is keresik.

Viszont e szaftos csonthús és más ínycenc falat, no lám, az már igen! Nincs a világon még egy író, aki oly boldog nagyszerűséggel írná meg, mondjuk, a kacsasültnek fogaink alatt való ropogását, annak hányféle finom zamatát, a hozzászorranó, buzgó nyálak kéjcs gyönyöreivel együtt. Mi ehhez képest a szerelmi nyavalgás? — kérdi hangtalanul Krúdy Gyula. Mert ez már valóságos apothéózis ám! A felmagasztosult étvágy olyan istenítése... igaz, hogy gúnyos istenítése, no de mégis! Egyrészt gúnyoros, mert ezt fejezi ki: — ilyenek vagyunk mi, semmivel se különbek, nehogy azt higgyétek! — másrészt nem is éppen gúnyos, mert hisz azt is mondja vele: — ez nektek nem elég? vagy azt hiszitek, olyan kis dolog a jó étvágy?

— Igazán nem vagyok több ennél? — kérdezem tőle.
— Lelkem nincs is talán? Hát szerelmem vagy jószágom,

hat hősiességem vagy tudásszomjam? — kérdezem tőle mérgesen a kétszázadik pörkölt után. — Igazán ez mindennemű, ez a monumentális állatiség — csakis ebből áll-
lok? S a húslevesnek szavakkal keveredő csámcsogó boldogságot? Vagy becsület és koncepció talán nincs is bennem? Csakis e pörkölt-sorozat? És bajszomon a sörhab, amelyet lucskosan beszopok a számba? Semmi egyebem nincs!

S toként azért vagyok rá oly sokszor mérges, mert minduntalan majdnem elhiszem neki, hogy ez így igaz, olyan kituno iró ez a Krúdy Gyula. Mivelhogy az állati létet csak ugyan hősiessé tudja emelni, éppúgy, mint Rabelais. És gyalázatos, megszegyenítő gúnnyal, ugyancsak úgy, mint Rabelais. S emellett még kedvet is tud csinálni ahhoz a megszegyenítő ajánlatához, hogy ne is igen kívánkozzunk egyebek után — nem különös? Mert olyan étvágyam támadt tőle, hogy legszívesebben rohannék egy ragyavert kocsmába halat enni.

Még pontosabban tehát úgy lehetne definiálni ezt az alig definiálható, igen kiváló irót, hogy ő az, aki a teremtésnek számonkérő felháborítottan eríthetetlen akaratát gúnyosan ugyan, de gyertymekecs zúgolódás nélkül helybenhagyja, vagyis úgy tesz, mintha az ő szentesítésén múlna e kusza világ érvényessége. Mondjuk ki tehát még egyszer, mert e levezetés után is csak ugyanoda jutottunk el: — tényleg úgy van tehát, és úgy igaz, amint már megállapítottuk, hogy ő még mulyának is hajlandó tettetni magát, csakhogy a kopogtalan természettel mindenben egyetérthessen.

S ha életében nem is hagyta magát nagyon szeretni (úgy látszik, nem jól tűrte, hogy szeressék, aminthogy neki nem is voltak soha barátai, csak cimborái), de művei sokszorosan megdobozulják rajta ezt a szeszélyét. Mert aki műveibe belemerül, annak muszáj szeretnie őt.

1933 szeptember